

Шифр роботи «20/21-35»

КОНКУРСНА РОБОТА НА ТЕМУ:
«Державний бюджет та його роль в соціально-
економічному розвитку»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	4
1.1. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття бюджету.....	4
1.2. Роль, функції та завдання Державного бюджету України.....	6
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.	10
2.1 Основні показники Державного бюджету України.....	10
2.2. Оцінка формування доходної частини Державного бюджету України	14
2.3. Аналіз видаткової частини Державного бюджету України	17
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	20
3.1. Аналіз залежності Державного бюджету України від соціально-економічних факторів розвитку країни.....	20
3.2. Шляхи покращення процесу формування та використання коштів Державного бюджету України.....	23
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Якість управління економічними процесами в країні, належне врахування в бюджетному процесі розробок у сфері інвестиційної, соціальної, податкової, зовнішньоекономічної, грошово-кредитної політик призводить до удосконалення формування та використання державного бюджету України, що виступає важливим інструментом реалізації як перерозподільної, так і стабілізаційної функцій держави в економіці. Саме в державному бюджеті акумулюється основна частка фінансових ресурсів, що є у розпорядженні державних органів і використовуються для розвитку національного господарства і підвищення рівня добробуту населення. Державний бюджет України через доходи і видатки, в умовах ринкових відносин, стає важливим інструментом регулювання структури економіки задля досягнення соціально-економічних параметрів, передбачених довгостроковими загальнонаціональними цілями.

Становлення, розвитку та проблем бюджетної системи висвітлювали у наукових роботах вчені-фінансисти О. Д. Василик, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко, Л. В. Лисяк, З. М. Лободіна, І. О. Лютий, І. Я. Чугунов, В. М. Федосов, С. І. Юрій та інші.

Об'єктом дослідження є процес виконання доходної та видаткової частини Державного бюджету України. Предметом дослідження є фінансові відносини у процесі формування та виконання доходної і видаткової частини Державного бюджету України.

Мета роботи: є визначення джерел наповнення доходної та особливостей здійснення видаткової частини Державного бюджету України в процесі його формування та виконання, як інструментів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1 Теоретичні підходи до визначення сутності поняття бюджету

Слово «бюджет» походить від старофранцузького bouge(tte) – «шкіряний мішок», «торбинка». В Англії, куди його занесли норманські завойовники, це французьке слою перетворилося на «budget». Коли палата общин у Англії у XVI–XVIII ст. затверджувала субсидії королю, то перед закінченням засідання канцлер казначейства відкривав портфель, у якому зберігався документ із відповідним законопроектом. Це називалося відкриттям бюджету, пізніше назва портфеля була перенесена і на сам документ. А потім із кінця XVIII ст. слово «бюджет» було поширене і на документ, який був планом збирання доходів і здійснення видатків держави, що його затверджував парламент. Як тільки ідея бюджету ввійшла у загальну свідомість, для її вираження знадобилося коротке і влучне слово [16; 19].

В українській економічній думці існують різні трактування поняття «бюджет», які характеризують його за економічним, матеріальним змістом та за формою.

На думку ряду вчених, необхідно розглядати економічний та юридичний зміст категорії "бюджет". О. Ткач та Є. Ткач справедливо вважають, що з одного боку, бюджет – це централізований фонд грошових коштів, а з другого – система економічних відносин, за допомогою яких розподіляється ВВП і утворюються централізовані фонди. Як економічна категорія бюджет виражає фінансові відношення, що пов'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави [31].

Л. К. Воронова, зокрема, пропонує розглядати бюджет в таких аспектах: а) матеріальному – як документ, у якому об'єднуються доходи і видатки держави або

органу місцевого самоврядування; б) адміністративному – як попередній план доходів і видатків; в) бухгалтерському – як зведену таблицю за класифікацією доходів і видатків г) політичному – як дозвіл законодавчого (або місцевого представницького) органу на формування і використання державних (і місцевих) фінансових ресурсів; д) соціальному – як інструмент впливу держави або органу місцевого самоврядування на соціальне життя країни [7].

І.О. Лютий і Л.М. Демиденко визначають бюджет «як сукупність грошових відносини, які виникають у державі з юридичними і фізичними особами з приводу перерозподілу національного доходу в зв'язку з утворенням і використанням централізованого фонду грошових коштів, який призначений для фінансування народного господарства, соціально-культурних заходів, потреб оборони тощо» [18].

Узагальнюючи напрацювання вчених [1; 7; 9; 18], можемо виділити характерні ознаки бюджету: 1) історичність – бюджет як економічна категорія склався історично і має свої специфічні риси зародження в кожній країні, вони проявляються і в сучасних умовах; 2) плановість – основною ознакою бюджету є його плановий характер. Бюджет виступає як фінансовий план і у цьому аспекті характеризується показниками: рівноваги доходів і видатків, за інших випадків – існуванням бюджетного надлишку (профіциту) чи бюджетного дефіциту; 3) бюджет має силу правового акту; 4) складається на певний період.

Таким чином можна стверджувати, що у бюджеті переплітається великий спектр різнорівневих інтересів, відтак неминучими є набір суперечностей. Бюджет є досить вагомою зброєю в руках державної влади та органів місцевого самоврядування (за певних умов), об'єктом політичної боротьби, а також боротьби ідеологій, наукових концепцій, політичних переконань, уявлень про справедливість. Ми цілком підтримуємо тезу, що кожна гривня бюджетних коштів має реалізуватися ефективно, втілюватися у запланованих цілях і вирішених завданнях, бути під постійним контролем суспільства.

Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України, бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [4]. Державний бюджет України – централізований фонд фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій, передбачених Конституцією України. Бюджет як фінансовий план державних витрат і джерел їхнього покриття відіграє важливу роль у діяльності держави. Він визначає її можливості й пріоритети розвитку, її роль і форми реалізації закріплених за нею функцій. Це ефективний «регулятор економіки, що відображає обсяги необхідних державі фінансових ресурсів, визначає конкретні напрями використання коштів, спрямовує фінансову діяльність держави» [5].

Головне призначення Державного бюджету України – регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, територіальними утвореннями, верствами населення, ґрунтуючись на потребах ринкового господарства відповідно до визначеної державою фінансової політики [13]. Особливістю бюджету як фінансового плану держави є те, що він має силу закону. Законодавчий характер бюджету забезпечує належні умови для контролю за використанням бюджетних коштів і посилення його впливу на ефективність суспільного виробництва. Користуючись бюджетом, держава забезпечує населенню матеріальний достаток, комфортне та безпечне існування [9].

1.2 Роль, функції та завдання Державного бюджету України

Для більш повного розкриття сутності та ролі державного бюджету розглянемо функції та завдання, що на нього покладаються. Так, вчені виділяють такі функції державного бюджету: фіскальну, розподільчу, контрольну, стимулюючу [11]. Фіскальна – полягає у вилученні за допомогою податків (в

умовах ринкової економіки – переважно) частини доходів суб'єктів економіки (включаючи домогосподарства) для виробництва суспільних благ. Розподільча функція – полягає в тому, що акумульовані в державному бюджеті кошти перерозподіляються для спрямування їх на розвиток виробничої та соціальної інфраструктури, зростання рівня/якості життя населення, вирішення інших соціальних проблем. Стимулююча функція – проявляється в тому, що, змінюючи базу та ставки оподаткування, використовуючи певні важелі (пільги, тарифи тощо), уряд реалізує стимулюючу/обмежуючу політику, впливаючи на поведінку суб'єктів економічних відносин, на економічний цикл, змінює структуру суспільного виробництва та споживання тощо. Контрольна функція бюджету можлива завдяки його грошовому характеру, кількісному вираженню, відтак – віддзеркалює у грошовому вираженні перебіг відтворювального процесу у суспільстві, виявляючи економічні пропорції, їх порушення, відхилення тощо.

Належне виконання функцій держбюджету України зумовлює вирішення його основних завдань: 1) перерозподіл ВВП, національного доходу, валового суспільного продукту; 2) стимулювання розвитку сфер та галузей економіки, обсягу виробництва; 3) забезпечення виконання державою своїх функцій; 4) визначення напрямів стратегічного розвитку держави та пріоритетних галузей фінансування; 5) розкриття можливостей держави впливати на наслідки, що виникають внаслідок кризових явищ в економіці; 6) акумулювання коштів, необхідних для фінансування державних заходів та забезпечення оптимального розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів; 7) фінансове забезпечення проведення соціальної політики для забезпечення соціального захисту громадян; 8) забезпечення економічної безпеки країни; 9) забезпечення макрофінансової стабільності, стійкості, платоспроможності та економічної незалежності; 10) контроль системи регулювання міжбюджетних відносин; 11) регулювання рівня інфляції; 12) виступає рушійною силою причинно-наслідкового механізму функціонування економіки, що регулює зв'язки між макрофінансовими процесами; 13) вплив на

системне оновлення суспільних відносин; 14) сприяння успішній реалізації інфраструктурних проектів та інвестиційній привабливості України [13; 26; 33].

Роль Державного бюджету України розглянута на п'яти класичних рівнях економіки (рівень глобальної економіки, рівень національної економіки, міжрегіональний рівень, рівень підприємств, установ і організацій, рівень індивідуумів) та надано в Додатку А [12].

Таким чином, Державний бюджет України відіграє ключову роль в забезпеченні фінансовими ресурсами потреб сталого економічного та соціального розвитку суспільства, який здійснюється на основі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. Крім того, бюджет слугує важливим засобом вирішення завдань, що передбачені економічною та фінансовою політикою держави. Значення державного бюджету в житті суспільства полягає у його впливі на сферу соціальних відносин, оскільки кошти Державного бюджету України є основним джерелом фінансування комплексних цільових соціальних програм. Так, через державний бюджет фінансуються наука, культура, спорт, охорона здоров'я, освіта, забезпечення і утримання пенсіонерів і людей з інвалідністю, здійснюється допомога сім'ям з дітьми тощо.

Розглядати Державний бюджет України можна через його горизонтальну (доходна та видаткова частини бюджету) та вертикальну (загальний та спеціальний фонди бюджету) структуру. Державний бюджет України складається з надходжень і витрат, що формують бюджетні кошти (рис. 1.1) [23].

Доходи бюджету мають такі ознаки: 1) складаються з грошових надходжень (незалежно від рівня бюджету), мають грошове, а не натуральне вираження (грошовий характер). 2) різноманітність джерел отримання бюджетних доходів, перелік яких чітко визначений бюджетним законодавством; 3) правова визначеність доходів бюджету – поняття та склад таких доходів, їх класифікація закріплені у нормах Бюджетного кодексу України та у підзаконних актах; 4) тимчасовість – доходи акумулюються певний проміжок часу, що зумовлено темпоральною дією

закону (рішення) про бюджет і існуванням бюджетного періоду; 5) публічний характер – спрямованість на задоволення публічного інтересу; 6) плановість доходів бюджету – за загальним правилом їх обсяг у відповідному бюджеті планується заздалегідь; 7) процесуальність – законом встановлена процедура перерахування коштів до бюджету з моменту сплати певних коштів до їх зарахування до відповідного бюджету; 8) безповоротність – при встановленні таких доходів не передбачається необхідність їх повернення. Остання ознака доходів бюджету є специфічною, оскільки притаманна не всім доходам бюджету, а лише певним їх видам (наприклад, податковим) [32].

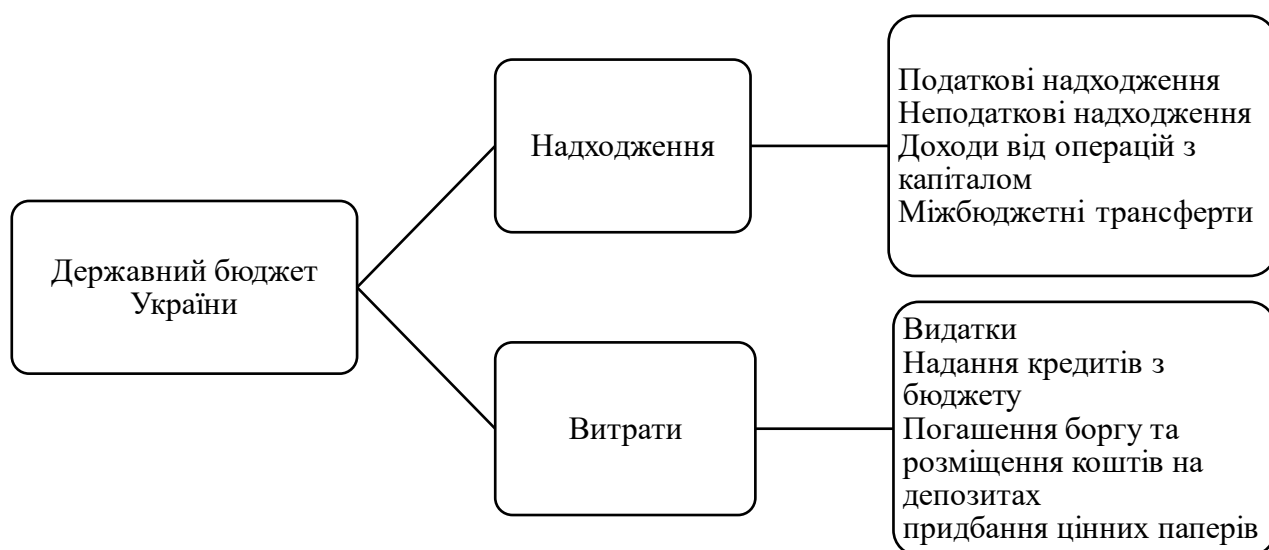

Рис. 1.1. Структура Державного бюджету України

Класифікаційні ознаки видатків Державного бюджету України наведені на рис. 1.Б Додатка Б.

Державні видатки бюджету плануються у відповідних обсягах на відповідний бюджетний період, а їх фінансування забезпечується державними коштами.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Основні показники Державного бюджету України

Відповідно до Бюджетного кодексу України у бюджетному процесі виокремлюють п'ять стадій: розроблення та складання проекту бюджету; розгляд проекту бюджету; затвердження проекту бюджету; виконання бюджету; складання, розгляд та затвердження звіту про виконання бюджету. Важливим показником Державного бюджету України є виконання його планових показників за доходами та видатками, який дозволяє оцінити ефективність планування та прогнозування бюджету. Виконання бюджету має за мету забезпечити поступлення доходів і фінансування видатків в межах затверджених бюджетів [23].

Для України характерне невиконання планових показників Державного бюджету як за доходами, так і за видатками (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Виконання Державного бюджету України, млн грн

	2015	2016	2017	2018	2019
Доходи, план	532018,60	631527,20	796844,90	946849,00	1036472,20
Доходи, факт	534694,80	616283,20	793441,90	928114,90	998344,90
Видатки, план	599472,40	708578,70	870490,00	1034426,30	1129520,30
Видатки, факт	576911,40	684883,70	839453,00	985851,80	1075122,10

Джерело: складено автором за [23]

Так, за 2015-2019 рр. середнє виконання бюджету за доходами і видатками склало 98,4% та 96,0% відповідно. Найвищий показник виконання за доходами був у 2015 році (100,5%) та у 2017 році (99,6%), а найнижчий – у 2019 році (96,3%). В свою чергу, найвищий показник виконання за видатками спостерігається у 2016 році (96,7%) та у 2017 році (96,4%), а найнижчий – у 2019 році (95,2%). За 2015- 2019 роки темп зростання доходів і видатків Державного бюджету України становив 186,7% та 186,4% відповідно. При дослідженні планових та фактичних

показників було виявлено, що фактичне значення дефіцитності бюджету було нижче від запланованого за відповідний період.

В Україні спостерігається дефіцитність Державного бюджету в аналізованому періоді, найвищий дефіцит спостерігається у 2016 році (70 262,10 млн грн) та у 2019 році (80 993,70 млн грн) (рис. 2.1). З метою покриття дефіциту Державного бюджету України влада використовує державні запозичення (як внутрішні, так і зовнішні).

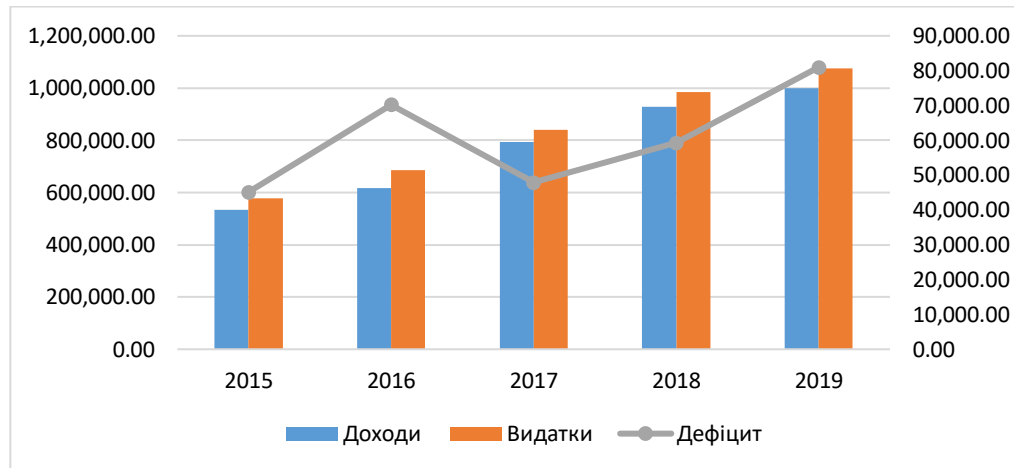

Рис. 2.1. Дефіцит Державного бюджету України, млн грн

Право на здійснення державних запозичень в межах, визначених законом про Державний бюджет України (ДБУ), належить державі в особі Міністра фінансів України (МФУ) за дорученням Кабінету Міністрів України (КМУ). КМУ визначає основні умови здійснення державних запозичень, у тому числі основні умови кредитних договорів та основні умови випусків і порядок розміщення державних цінних паперів. Кредити (позики) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів залучаються державою на підставі міжнародних договорів України і відносяться до державних зовнішніх запозичень [23].

Як внутрішні, так і зовнішні запозичення є доступним та доволі поширеним інструментом бюджетного механізму, за допомогою якого формуються бюджетні ресурси. Однак його використання пов'язане із виникненням загроз національній

безпеці держави через зростання боргового навантаження і значну ймовірність розбалансування державних фінансів [17].

Залучення державних запозичень призводить до виникнення державного боргу. Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Дані щодо державного боргу України наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 - Склад і динаміка державного боргу України, млн грн

	2015	2016	2017	2018	2019
Внутрішній державний борг	508 001,10	670 645,50	753 399,40	761 090,20	829495,1
Зовнішній державний борг	825 859,60	980 187,70	1 080 310,50	1 860 291,10	931874
Сума боргу	1 333 860,70	1 650 833,20	1 833 709,90	2 621 381,30	1 761 369,10

Джерело: [23]

Як бачимо, в 2019 р. спостерігається зниження зовнішнього боргу на 50%, порівняно з 2018 р. За п'ять років темп зростання внутрішнього, зовнішнього та загального державного боргу становив 163,3%, 112,8% та 132,0% відповідно.

Структура державного боргу представлена на рисунку 2.2.

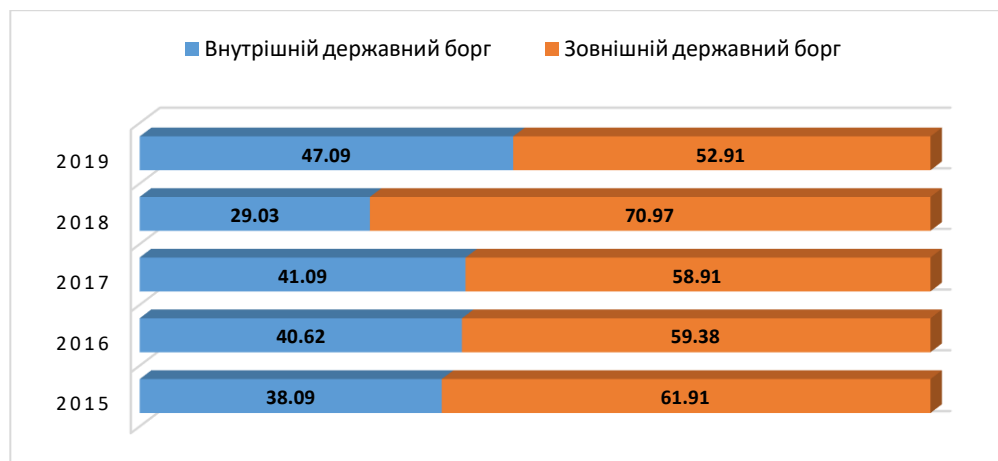

Рис. 2.2. Структура державного боргу України, %

Так, в структурі державного боргу України переважав зовнішній державний борг, який пов'язаний з значними запозиченнями від міжнародних організацій.

Також важливим показником є відношення державного боргу до доходів Державного бюджету, який характеризує боргове навантаження на бюджет (рис. 2.3).

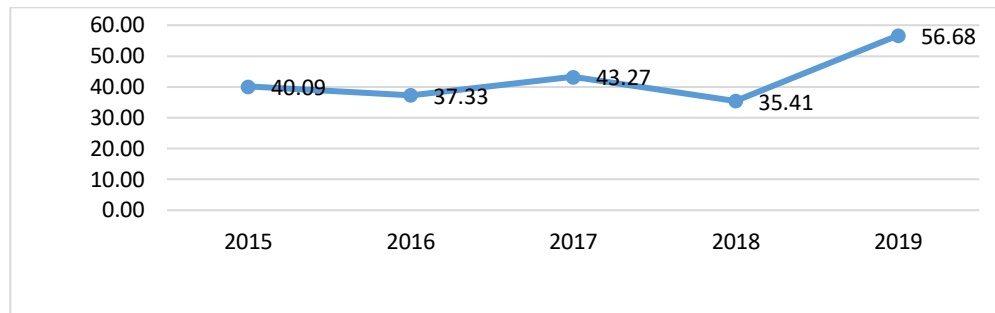

Рис. 2.3. Боргове навантаження на Державний бюджет України, %

Отримані дані свідчать про значне боргове навантаження на Державний бюджет, так в 2019 році даний показник становив 56,7%, найнижче значення було у 2018 році – 35,4% (проте також є досить значним).

Співвідношення доходів бюджету до ВВП є своєрідним індикатором того, наскільки держава акумулює надходження від економіки через податки та збори. Цей показник свідчить про здатність держави отримувати дохід з платників податків і користувачів послуг на тлі зростання чи зниження національного доходу. Наслідком зростання цього показника може бути скорочення доступу до доходів у майбутньому. Важливим показником є співвідношення видатків бюджету до ВВП (табл. 2.3) [30].

Таблиця 2.3 - Рівень перерозподілу ВВП через Державний бюджет України, %

	2015	2016	2017	2018	2019	Середнє знач. 2015-2019
Доходи/ВВП	26,89	25,84	26,59	26,07	25,12	26,10
Видатки/ВВП	29,01	28,71	28,13	27,69	27,05	28,12
Дефіцит/ВВП	2,27	2,95	1,60	1,66	2,04	2,10
Борг/ВВП	67,08	69,21	61,45	73,62	44,32	63,14

Цей показник свідчить про потреби держави для здійснення витрат з виплати відсотків та інших витрат порівняно з можливостями економіки і водночас - про роль державного бюджету у соціальних і економічних процесах. Як бачим з табл.

2.3, динаміка цього показника впродовж останніх п'яти років має спадний характер, що сприймається неоднозначно вченими та, на нашу думку, свідчить про переорієнтацію бюджетних потоків до місцевих бюджетів внаслідок поглиблення процесу бюджетної децентралізації, виходу його на фінішну пряму і зростання ролі місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій.

2.2. Оцінка формування доходної частини Державного бюджету України

Доходи Державного бюджету є основою фінансового забезпечення діяльності держави та виконання нею своїх функцій. Доходна частини ДБУ в абсолютному вимірі постійно зростає (табл.2.4). від стратегічних цілей держави на відповідний рік.

Таблиця 2.4- Склад та динаміка доходної частини ДБУ, млн грн

	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	409417,50	503879,40	627 153,70	753 815,60	799 776,00
Неподаткові надходження	120006,50	103643,70	128 579,10	164 683,10	186 750,10
Доходи від операцій з капіталом	171,40	191,50	286,90	657,50	183,00
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнар. організацій, донорських установ	1800,30	4109,40	1 607,40	1 464,80	1 139,90
Цільові фонди	155,00	287,70	29 847,10	187,5	1 770,80
Разом доходів	531550,80	612111,60	787 474,10	920 808,70	989 619,90
Офіційні трансферти	3144,00	4171,60	5 967,70	7 306,30	8 725,00
Всього доходів	534694,80	616283,20	793 441,90	928 114,90	998 344,90

Джерело: складено автором за [23]

За досліджуваний період податкові надходження зросли на 95,3%, неподаткові надходження – на 55,6%, доходи від операцій з капіталом збільшилися на 6,8%. Значним було зростання суми офіційних трансфертів – на 177,5%, що пов'язано з законодавчими змінами в регулюванні міжбюджетних відносин. Розмір державних цільових фондів значно різнився в аналізованому періоді. Державний

цільовий фонд – форма перерозподілу та дієвого використання фінансових ресурсів, залучених державою для фінансування найважливіших суспільних потреб із визначених джерел, які мають вагомі цільові призначення. Таким чином, їх розмір залежав Традиційно основну частину дохідної частини Державного бюджету України займають податкові надходження – в середньому за аналізований період їх частка складає 79,7%. Другу за величиною частку в доходах бюджету складають неподаткові надходження 18,4% (в середньому за аналізований період), і хоча їх неможливо точно спланувати, а лише спрогнозувати, вони не мають фіскального характеру і не є обов’язковими, але становлять значний відсоток у структурі доходів. В 2015 році спостерігається найвищий відсоток неподаткових надходжень (22,4%), в наступних періодах даний показник йде на спад, що пояснюється надходженням до державного бюджету коштів за продаж 3G-ліцензій. Доходи від операцій з капіталом, доходи від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, цільові фонди та офіційні трансфери мають незначні частки в доходах бюджету (менше 1%) (рис. 2.4).

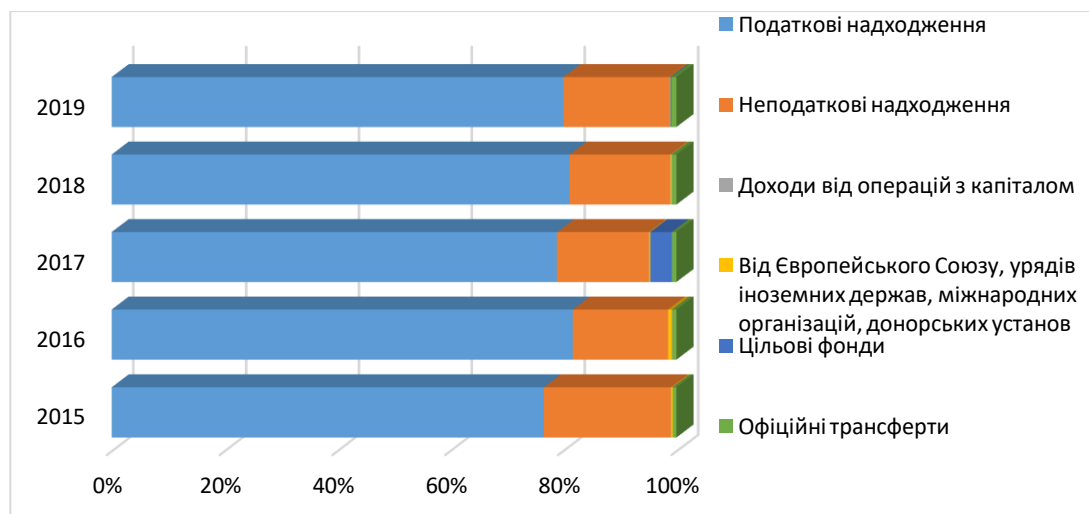

Рис. 2.4. Структура дохідної частини Державного бюджету України, %

Позитивним явищем можна збільшення надходжень до спеціального фонду державного бюджету за 2019 рік. Так, до спеціального фонду надійшло 118,4 млрд грн, що на 23,9 млрд грн, або на 25,3% більше порівняно із 2018 роком, що

пояснюється зміною розподілу доходів між загальним та спеціальним фондом відповідно до пункту 41 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України до спеціального фонду державного бюджету з 01 січня 2019 року зараховується 75% акцизного податку і ввізного мита на нафтопродукти і транспортні засоби та надходженням коштів від громадян при легалізації автомобілів на іноземних номерах у сумі 7,1 млрд грн (відповідно до Закону України від 8 листопада 2018 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів») [23].

Оскільки основу доходів ДБУ складають податкові надходження, доцільно розглянути найбільш бюджетоутворюючі види податків та зборів. До них відносяться податок на додану вартість, акцизний податок, податок та збір на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів (табл. 2.5). На основі проведеного аналізу доходів державного бюджету можна відзначити тенденцію до зростання обсягів надходжень.

Таблиця 2.5- Частка основних податків та зборів в доходах ДБУ, %

	2015	2016	2017	2018	2019
Податок на додану вартість	33,4	38,2	39,6	40,4	37,9
Акцизний податок	11,8	14,6	13,7	12,8	12,4
Податок та збір на доходи фізичних осіб	8,4	9,7	9,5	9,9	11
Податок на прибуток підприємств	6,5	8,8	8,4	10,4	10,7
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	7,4	7,2	6,1	4,9	4,7

Джерело: складено автором за [23]

Кожна група доходів відіграє важливу роль у системі Державного бюджету України.

2.3. Аналіз видаткової частини Державного бюджету України

В додатку Б представлені основні дані щодо складу та динаміки видатків Державного бюджету за функціональною класифікацією за 2015-2019 рр. Дані свідчать про значне збільшення видатків за всіма основними групами функціональної класифікації. Так, за досліджуваний період темпи зростання становили: загальнодержавні функції 163,1%, оборона 205,0%, громадський порядок, безпека та судова влада 260,6%, економічна діяльність 194,9%, охорона навколишнього природного середовища 155,9%, житлово-комунальне господарство 502,3%, охорона здоров'я 336,8%, духовний та фізичний розвиток 150,6%, освіта 171,1%, соціальний захист та соціальне забезпечення 210,8% та міжбюджетні трансфери 149,6%.

У структурі видатків ДБУ (рис. 2.5 Додатку Б) традиційно основу становили трансфери місцевим бюджетам, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, видатки на загальнодержавні функції, видатки на громадський порядок та судову владу, а також видатки на оборону. В свою чергу, основу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення складають видатки на соціальний захист населення. Частка видатків на освіту і охорону здоров'я обумовлена реформою міжбюджетних відносин в Україні. Дана структура пояснюється діючою бюджетною політикою нашої країни, соціально-економічною ситуацією та військовими діями на окупованих територіях.

В 2019 р. найбільшу частку серед видатків в загальному обсязі ДБУ становили такі: міжбюджетні трансфери – 24,2%; соціальний захист та соціальне забезпечення – 20,3%; громадський порядок, безпека та судова влада – 13,2%; обслуговування боргу – 11,1%; оборона – 9,9%. Збільшення видатків ДБУ за напрямом «Охорона здоров'я» за 2019 р. проти 2018 р. на 15,9 млрд грн обумовлене тим, що у першому півріччі 2018 р. видатки на первинну медичну допомогу населенню здійснювались із місцевих бюджетів за рахунок спрямування на ці цілі

частини коштів медичної субвенції, наданої з державного бюджету місцевим бюджетам [23]. У зв'язку з запровадженням з 1 липня 2018 р. реалізації програми медичних гарантій для первинної медичної допомоги видатки на надання первинної медичної допомоги населенню почали здійснюватися як з державного бюджету за рахунок програми «Надання первинної медичної допомоги населенню», так і з місцевих бюджетів за рахунок частини коштів медичної субвенції. У поточному році фінансування первинної медичної допомоги населенню здійснюється лише з державного бюджету за програмою «Надання первинної медичної допомоги населенню» [23].

Збільшення видатків Державного бюджету України за функцією «Соціальний захист та соціальне забезпечення» за 2019 рік проти 2018 року на 54,8 млрд грн обумовлене тим що:

- за програмою «Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду» у січні 2019 р. здійснено планове фінансування програми, відтак як у січні 2018 року фінансування вищезгаданої програми не здійснювалось, оскільки були здійснені авансові виплати за цією програмою у грудні 2017 р.;

- відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 №1176 «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі» з 01 січня 2019 року запроваджено монетизацію пільг та субсидій у грошовій формі. Відтак, з 1 січня поточного року видатки на зазначені цілі здійснюються з державного бюджету за бюджетною програмою «Виплата пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій формі» (в 2018 р. дана програма була відсутня) [23].

У 2019 р. у повному обсязі відповідно до фактично зареєстрованих зобов'язань перераховано із державного бюджету трансфертів місцевим бюджетам у сумі 260,3 млрд грн, з яких: субвенції соціального захисту – 79,2 млрд грн; освітня субвенція – 70,4 млрд грн; медична субвенція – 56,1 млрд грн; базова дотація для

забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів – 10,4 млрд гривень.

Також вважаємо за необхідне розглянути склад, динаміку та структуру видатків за економічною класифікацією, оскільки це дозволить оцінити вклад держави в інвестиційний та економічний розвиток (Додаток В). За досліджуваний період темп зростання поточних та капітальних видатків становив 178,6% та 435,8% відповідно.

Як бачимо, спостерігається позитивна тенденція до нарощування капітальних видатків бюджету, якщо в 2015 році їх частка в видатках складала 3,0% то в 2019 р. – 7,1%. Це свідчить про збільшення капітального будівництва, оновлення основних нематеріальних фондів, розвиток інфраструктури тощо. Проте, все одно в Україні на бюджетні капіталовкладення припадає дуже мала частка загального обсягу видатків (хоча у більшості країнах світу держава є одним із провідних інвесторів), тим не менш така ситуація є характерною для соціально-економічного становища нашої держави.

Структура поточних та капітальних видатків ДБУ, які подано на рис. 2.7 та 2.8 (Додатку В) свідчить, що у поточних видатках основну частку складають поточні трансферти (в середньому за період 31,1%), видатки на соціальне забезпечення (в середньому за період 20,2%), видатки на оплату праці (в середньому за період 17,4%). Видатки на обслуговування боргу складали в середньому за 2015-2019 роки 13,8% від поточних видатків, також потрібно відмітити поступове зменшення даного показника протягом обраного періоду часу. В досліджуваному періоді в капітальних видатках бюджету найбільшу частку займають капітальні трансферти (в середньому за період 48,9%), видатки на придбання обладнання і предметів довгострокового користування (в середньому за період 22,6%), видатки на реконструкцію та реставрацію (в середньому за період 7,6%).

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз залежності Державного бюджету України від соціально-економічних факторів розвитку країни

Формування та виконання державного бюджету будь-якої країни відбувається під впливом багатьох соціальних та економічних чинників. Їх виявлення та вивчення є важливою умовою для покращення бюджетного процесу в державі. В даній роботі пропонуємо розглянути вплив деяких основних соціально-економічних факторів, які мали вагомий вплив на формування дохідної та видаткової частини Державного бюджету України в останні 8 років. Розрахунок залежності пропонуємо провести за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel з використанням пакету *Аналіз даних*, який дозволяє виявити кореляційний зв'язок результативними і факторними ознаками. В Додатках Г та І представлені вхідні дані для розрахунку кореляційної матриці.

Для аналізу залежності доходів Державного бюджету України від соціально-економічних факторів були обрані такі показники: обсяг ВВП, чисельність постійного населення, кількість безробітного населення, середньомісячна заробітна плата на одного працівника, сукупні річні доходи населення, кількість суб'єктів господарювання, загальний обсяг реалізованої продукції. В Додатку Д представлені результати кореляційного аналізу між обраними факторами впливу на формування дохідної частини державного бюджету. Дана матриця дозволяє оцінити не тільки залежність результативною і факторними ознаками, а й надає змогу виявити наявність тісного зв'язок між факторами.

Отримані результати щодо залежності доходів Державного бюджету України від обраних соціальних і економічних чинників свідчать про високу залежність від

таких факторів, як ВВП, чисельність населення, середньомісячна заробітна плата, доходи населення, а також обсяг реалізованої продукції.

Коефіцієнти кореляції між доходами та кількістю безробітного населення і кількістю підприємств є низькими, що свідчить про слабкий зв'язок між результативною ознакою і цими факторами. Також розглянемо зв'язок між факторами, так бачимо тісний зв'язок між ВВП та середньомісячною заробітною платою, доходами населення, обсягом реалізованої продукції, а також чисельністю населення. Дана залежність підтверджується структурою податкових надходжень Державного бюджету: так як визначено в другому розділі роботи основні бюджетоутворюючі податки це ПДВ, акциз, ПДФО і податок на прибуток.

В свою чергу, доходи населення прямо залежать від середньомісячної заробітної плати. Виявлено слабку залежність між кількістю суб'єктів господарювання та обсягом реалізованої продукції.

Для аналізу залежності видатків Державного бюджету України від соціально-економічних факторів були обрані такі показники: обсяг валового внутрішнього продукту, чисельність постійного населення, кількість безробітного населення, кількість пенсіонерів, капітальні інвестиції за рахунок коштів держбюджету. Отримані дані, представлені в Додатку Е, свідчать про тісний зв'язок між видатками державного бюджету та валовим внутрішнім продуктом, кількістю пенсіонерів, чисельністю населення, капітальними інвестиціями. Виявлено слабку залежність між видатками та кількістю безробітного населення. В свою чергу виявлений висока залежність між ВВП та капітальними інвестиціями за рахунок коштів держбюджету.

Потрібно відмітити, що проведений аналіз враховує лише певні вагомі фактори впливу на формування доходів та виконання видатків ДБУ, оскільки враховуючи складність, багатоетапність та багатокомпонентність бюджетного процесу, держбюджет залежить від дуже великої кількості різноманітних факторів. Так, на державний бюджет впливають зовнішні фактори (геополітична ситуація в

світі, участь в міжнародних організаціях, світовий фінансовий та валютний ринок, залежність від зовнішніх кредиторів, конкурентоспроможність держави на світовому рівні, географічне розташування держави, наявність природних ресурсів тощо) та внутрішні фактори (податкова та бюджетна політика, політичний курс, економічна політика, демографічна ситуація, екологічна ситуація в країні, інвестиційний потенціал, наявність воєнних конфліктів тощо). Крім того, потрібно враховувати тісні взаємозв'язки різних факторів між собою.

Наприклад, проведене дослідження дозволило виявити високу залежність доходів та видатків бюджету від чисельності населення, що в свою чергу залежить від економічної ситуації в країні, наявності робочих місць, міграції населення, соціальної підтримки населення щодо держави тощо. В свою чергу окреслені фактори залежать від політичного та економічного курсу держави, а також міжнародного розподілу робочої сили.

Розглянемо ще один вагомий фактор впливу на держбюджет – ВВП. Одним із ключових факторів, що впливає на рівень ВВП є тінізація економіки. Так, за даними дослідження стану тіньової економіки в Україні, що провела компанія Ernst & Young за підтримки Mastercard у рамках укладеного Меморандуму про співробітництво з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національним банком України та Державною службою статистики України, четверту частину від офіційного ВВП України становлять тіньові операції. За результатами дослідження української економіки, 846 млрд гривень або 23,8% від офіційного ВВП за 2018 рік, перебуває в тіні, з них: 19,7% ВВП (702 млрд грн) становить готівкова тіньова економіка, 4,1% ВВП (144 млрд грн) – домашнє виробництво товарів для власного кінцевого використання, тобто – негрошова тіньова економіка [24]. Наявність тіньового сектору також спричинена рядом факторів, таких як недосконалість законодавчої бази, неефективний контроль, корупція, політична зацікавленість тощо. Крім того, дослідження

показало залежність ВВП від обсягу реалізованої продукції, на який також впливає велика кількість економічних, політичних та бюджетних (податкових) факторів.

Таким чином, отримані результати свідчать про розмаїття факторів впливу на формування та використання Державного бюджету України, що зумовлює усестороннього підходу до покращення бюджетного процесу в Україні.

3.2. Шляхи покращення процесу формування та використання Державного бюджету України

Для виявлення основних напрямів щодо удосконалення формування та використання коштів Державного бюджету, необхідно визначити проблеми, які виникають в бюджетному процесі при формуванні та виконанні бюджету. На рисунку 3.1 представлений обсяг порушень та недоліків при формуванні та використанні коштів Державного бюджету України за 2015-2019 роках [25].

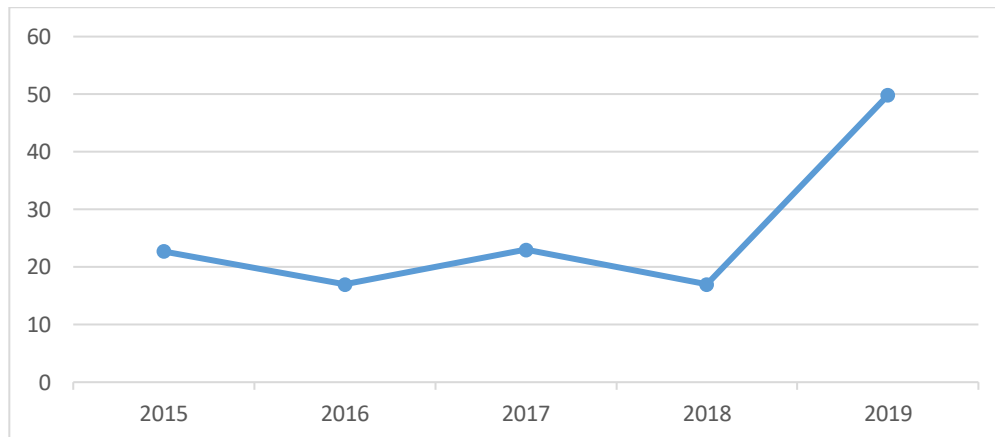

Рис. 3.1. Обсяг порушень та недоліків в процесі надходження коштів до Державного бюджету України та їх використання, млрд грн.

Відповідно законодавства України контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до ДБУ та їх використанням здійснює Рахункова палата України. Рахункова палата уповноважена провадити заходи державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) шляхом проведення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів

[25]. Обсяг порушень та недоліків, виявлених Рахунковою палатою за заходами державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), здійсненими у 2019 році, становить майже 49,8 млрд грн, та є найбільшим показником за 2011–2019 роки. При цьому зазначений обсяг порушень та недоліків у 2019 році зріс у 2,9 рази порівняно з обсягом порушень та недоліків, виявлених Рахунковою палатою у 2018 році.

В 2019 році порушення та недоліки при адмініструванні дохідної частини державного бюджету склали 2 млрд 967,4 млн грн, порушення бюджетного законодавства – 32 млрд 108,5 млн грн, неефективне управління коштами та їх неефективне використання – 14 млрд 684,1 млн грн. Крім того, за результатами проведених протягом року контрольних заходів у вигляді аналізів встановлено недоліків, а також недонадходжень до державного бюджету на загальну суму 38 млрд 773,2 млн гривень [25].

В структурі порушень бюджетного законодавства в 2019 році основну частку становили порушення, допущені при плануванні бюджетних коштів (19,552,2 млн грн, 60,9%) та використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства (9732,3 млн грн, 30,3%). В структурі неефективного управління бюджетними коштами та їх використання найбільшу частку такі недоліки та порушення, як нерезультативне використання коштів (6608,5 млн грн, 45%), неефективне управління коштами (6184,7 млн грн, 42,1%) та непродуктивне використання коштів (1360,5 млн грн, 9,3%) [25].

Таким чином, у 2019 році в результаті заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) головними проблемами в формуванні та виконанні Державного бюджету були: низька якість прогнозу макроекономічних показників, на основі яких плануються показники державного бюджету; високий рівень тінізації в окремих галузях економіки, що призводить до спотворення конкуренції та неотримання значного обсягу доходів державного і місцевих бюджетів; системні недоліки законодавчого регулювання, планування й адміністрування окремих

податків; встановлення у законах про державний бюджет прожиткового мінімуму в розмірі, що значно менший фактичного, та необхідність зміни підходів до формування прожиткового мінімуму; низький рівень надходження передбачених у бюджеті коштів від приватизації державного майна і заміщення їх державними запозиченнями; фінансування державного бюджету насамперед за рахунок державних запозичень, наслідком чого є зростання суми державного боргу і витрат на його погашення й обслуговування; низька виконавська дисципліна учасників бюджетного процесу, зокрема при плануванні бюджетних програм. Як наслідок – усталена практика внесення змін до закону про державний бюджет і перерозподіл бюджетних призначень між бюджетними програмами вже з першого кварталу; недосконале планування головними розпорядниками бюджетних коштів для оцінки досягнення мети, цілей і завдань бюджетних програм результативних показників, кількість яких є необґрунтованою; використання головними розпорядниками бюджетних коштів, розпорядниками коштів нижчого рівня й одержувачами коштів обмежених бюджетних ресурсів із порушеннями бюджетного й іншого законодавства і неефективно [25].

Як бачимо, в Україні спостерігаються проблеми при плануванні Державного бюджету. В даній ситуації ефективним буде використання зарубіжного досвіду щодо впровадження середньострокового бюджетного планування [2]. Адже перехід до середньострокового бюджетного планування є частиною угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також передбачений активною програмою співпраці з МВФ та Стратегією реформування системи управління державними фінансами України на 2017–2020 рр.

Оперативне втілення середньострокового бюджетного планування дасть змогу Україні [29]: 1) забезпечити фінансові ресурси для реалізації стратегічних завдань уряду; 2) покращити стійкість публічних фінансів та бюджетну дисципліну; 3) підвищити передбачуваність та ефективність державних інвестицій.

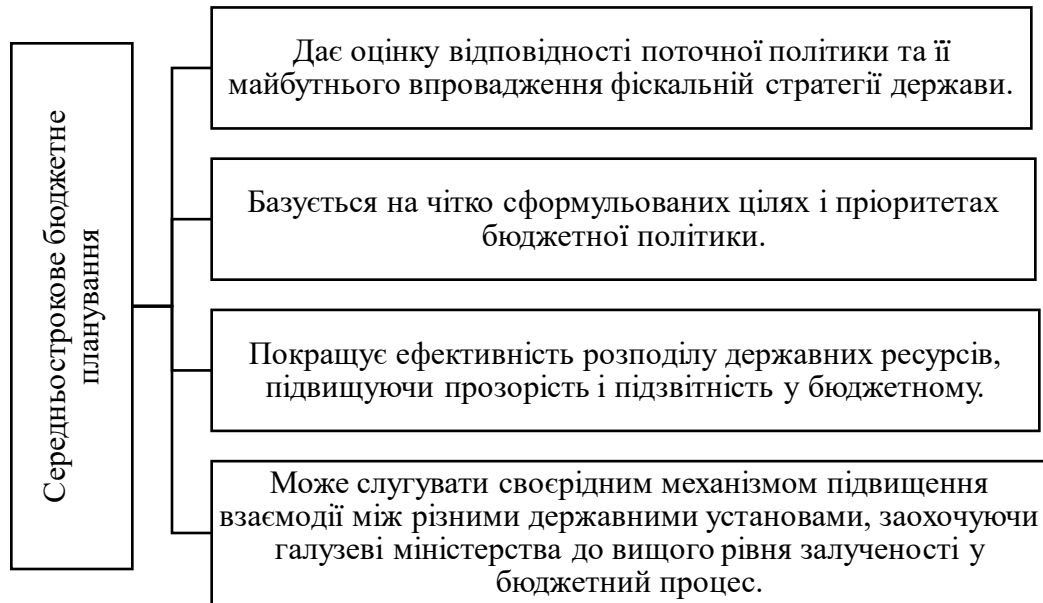

Рис. 3.2. Переваги середньострокового бюджетного планування

Загалом, аналіз свідчить, що для покращення процесу формування доходної частини, а також оптимізації видаткової частини ДБУ, доцільно впровадити такі заходи [6; 10; 15; 17]: модернізація податкової системи на засадах економічної ефективності, соціальної справедливості та політичної відповідальності, адаптування податкового законодавства до норм країн ЄС; перегляд податкових ставок для зменшення відсотку тіньової економіки (встановлення диференційованої ставки ПДФО; модернізація методів та підвищення ефективності боротьби з податковими правопорушеннями; оптимізація мережі виконавців бюджетних програм – щоб на одне завдання припадала мінімальна їх кількість; удосконалення фінансового контролю шляхом визначення завдань і сфери відповідальності кожного органу і підрозділу, без дублювання на певних стадіях бюджетного процесу; ефективний контроль за учасниками бюджетного процесу які використовують пільгове оподаткування; посилити рівень бюджетного планування та прогнозування з імплементацією досвіду розвинених країн світу (середньострокове бюджетне планування, використання, крім фактичних, відносних показників тощо); збільшення до оптимального рівня видатків

державним підприємствам для підтримання їх рівня розвитку та сприяння їх стабілізації. Серед цих видатків першочерговому фінансуванню підлягають сільське господарство, паливно-енергетичний комплекс та обробна промисловість; збільшення прозорості бюджетного процесу та спрощення доступу до бюджетної інформації. Суттєве покращання стану бюджетної прозорості становить одну з основних передумов успішного проведення бюджетної децентралізації, спрямованої на зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, формування громадянського суспільства; визначення та реалізація основних стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави, врахування їх при складанні ДБУ; мінімізувати вартість державних запозичень і ризиків стосовно фінансування дефіциту державного бюджету та забезпечення боргової стійкості; диверсифікувати структуру боргового портфеля запозичень (валют, термінів погашення і процентних ставок), що дасть змогу мінімізувати фіскальні ризики, пов'язані з управлінням державним боргом; використовувати залучені у вигляді запозичень бюджетні ресурси для фінансування інвестиційних проектів, тобто спрямовувати їх на потреби реального сектору економіки, а не уряду; впровадження заходів з забезпечення нарощування ВВП, а також зростання інвестиційної та інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Державний бюджет України визначає можливості й пріоритети розвитку держави, її роль і форми реалізації закріплених за нею функцій. Він відіграє ключову роль в забезпеченні фінансовими ресурсами потреб сталого економічного та соціального розвитку суспільства, який здійснюється на основі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. Крім того, бюджет слугує важливим засобом вирішення завдань, що передбачені економічною та фінансовою політикою держави.

Основу доходів Державного бюджету України традиційно становлять податкові надходження (80%). Ключове значення в наповненні бюджету відіграють такі податки і збори – податок на додану вартість, акцизний податок, податок та збір на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів. Співвідношення доходів бюджету до ВВП є достатньо значним за досліджуваний період. Так, в середньому за 2015-2019 роки частка акумулювання державою надходжень від економіки становила 26%.

В аналізованому періоді основу видаткової частини Державного бюджету України становили трансферти місцевим бюджетам, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, видатки на загальнодержавні функції, видатки на громадський порядок та судову владу, а також видатки на оборону. Дана ситуація пояснюється зміщенням векторів державного управління в бік посилення децентралізаційних процесів, соціально-економічною ситуацією та військовими діями на окупованих територіях.

Для України характерна дефіцитність Державного бюджету, що в свою чергу призводить до збільшення суми внутрішнього та зовнішнього боргу держави (в 2019 році боргове навантаження на бюджет складає майже 57%). Це створює

загрозу борговій безпеці нашої держави, а також надає можливості стороннім організаціям впливати на бюджетну політику.

У бюджеті переплітається великий спектр різнорівневих інтересів та суперечностей. В результаті проведення кореляційного аналізу обраних соціальних і економічних факторів впливу на доходи і видатки Державного бюджету України було виявлено: високу залежність доходів бюджету від таких факторів, як ВВП, чисельність населення, середньомісячна заробітна плата, доходи населення, а також обсяг реалізованої продукції; тісний зв'язок між видатками державного бюджету та валовим внутрішнім продуктом, кількістю пенсіонерів, чисельністю населення, капітальними інвестиціями. В процесі дослідження виявлено тісні взаємозв'язки різних факторів між собою, що засвідчило необхідність використання усестороннього підходу до формування та використання Державного бюджету України.

На основі динаміки та структури доходів, витрат бюджету, розмірів дефіциту бюджету визначаються темпи економічного росту, тенденції, рівні процентних ставок тощо. Має місце і зворотній вплив державного бюджету на економіку країни: суттєві зміни певних макроекономічних показників стають причиною збільшення або зменшення надходжень, видатків, дефіциту державного бюджету, значні дисбаланси між доходами та видатками у бік значного зростання останніх унеможливають виконання державою запланованих заходів щодо розвитку соціально-економічної сфери.

Дослідження проблем формування та виконання ДБУ надає можливість зробити висновок про недосконалість бюджетного планування в Україні. Впровадження середньострокового бюджетного планування дозволить забезпечити фінансові ресурси для реалізації стратегічних завдань уряду; покращити стійкість публічних фінансів та бюджетну дисципліну; підвищити передбачуваність та ефективність державних інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв І.В., Ярошевич Н.Б., Чушак-Голобородько А.М. Бюджетна система: Навчальний посібник. К.: «Хай-Тек Прес», 2007. 376 с.
2. Баришевська І.В., Костенко Т.А., Вrabіє Н.В. Середньострокове бюджетне планування: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні. Інфраструктура ринку. 2019. № 36. С.28-34.
3. Булгакова С.О., Барановський О.І., Кучер Г.В. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за ред. А. А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2009. 409 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2456-17>.
5. Василик О.Д. Державні фінанси України. К.: Вид-во "Вища шк.", 1997. С. 28.
6. Ватаманюк-Зелінська У. З. Роль стратегічного планування видатків державного бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. 2019. № 3–4 (79). С. 24–30.
7. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент : Моя книга, 2006. 448 с.
8. Гаврилова Л.В. Формування бюджету в країнах із розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 46–51.
9. Ганіч А.Є. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Науковий вісник НЛТУ*. 2010. Вип.20.6. С.180-184.
10. Дем'янишин В. Податковий механізм формування доходів бюджету: концептуальні засади теорії та напрями модернізації. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 2. С. 84-96.
11. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. К.:Знання-Прес, 2007. 719 с.

12. Захожай К.В. Принципи побудови Державного бюджету України: процесно-системний підхід. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 47-54.
13. Захожай К.В. Роль, функції та завдання Державного бюджету України в сучасному суспільно-економічному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 15-22.
14. Іжевський П.Г., Кошонько О.В. Фінанси: навч. посіб. Львів: "Магнолія 2006", 2013. 373 с.
15. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 80-94.
16. Кириленко О.П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): навч. Посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 243 с.
17. Лободіна З. М. Боргові інструменти як джерело фінансування витрат держави. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. №11/3. С. 9-14.
18. Лютий І.О., Демиденко Л.М. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*. 2006. № 10. С. 3-13.
19. Малишко В.В. Державний бюджет як інструмент регулювання економічного і соціального розвитку. *The 5th International scientific and practical conference "Science and education: problems, prospects and innovations"* (February 4-6, 2021). Kyoto : CPN Publishing Group, 2021. P. 659-668.
20. Маркуц Ю. І. Формування державного бюджету в розвинутих країнах світу та в Україні. *Бізнес Інформ*. 2016. № 11. С. 222-227.
21. Остріщенко Ю.В. Досвід застосування стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою. *Наукові праці НДФІ*. 2011. № 1(54). С. 44-52.
22. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
23. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.

24. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaeye-v-tini>.
25. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/>.
26. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посібн. К.: Вид во "Знання Прес", 2007. 607 с.
27. Потеряйло І.Ю. Зарубіжний досвід застосування програмно-цільового методу бюджетування на сучасному етапі в Україні. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2015. № 11. С. 331-337.
28. Про Державний бюджет України на 2000 рік: Закон України від 17.02.2000 р. № 1458-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1458-14>
29. Середньострокове бюджетне планування в Україні URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/MT-budgeting_.pdf.
30. Стратегія на грошах, або Про аудит ефективності управління державним боргом URL: http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/uk/publish/printable_article/44714;jsessionid=8970F8278434393ED5073DF6CC2FAA12.app1.
31. Ткач Є., Ткач О. Деякі аспекти ролі державного казначейства у формуванні та використанні коштів державного бюджету України. Наукові записки. 2005. № 14. С. 104-106.
32. Токарева К.О. Структура бюджету: фінансово-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 213 с.
33. Фоменко В. К., Щегельська А. О. Міжнародні стандарти управління публічними коштами. *Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку: міжнародна науково-практична конференція* (Полтава, 28 жовтня 2020 року). Полтава. 2020. С. 130 –132.

34. Фоменко В.К. Державний бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: IV Міжнародна науково-практична конференція*. м. Дніпро: ДДАЕУ, 2021.

35. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / За наук. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2002. 387 с.

36. Фетіщенко Є. М. Міжнародний досвід планування видатків державного бюджету та можливості його використання в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 125–131.

Анотація

Питання формування та виконання Державного бюджету України є надзвичайно актуальним в умовах політичних, економічних, соціальних перетворень в країні та за умов кризових явищ, оскільки саме роль Державного бюджету України визначає рівень фінансової безпеки держави. Державний бюджет виступає одним з основних індикаторів фінансової системи країни та є важливим інструментом регулювання суспільного розвитку, стимулювання економічного зростання та підтримки якості і рівня життя населення.

На основі динаміки та структури доходів, витрат бюджету, розмірів дефіциту бюджету визначаються темпи економічного росту, тенденції, рівні процентних ставок тощо. Разом з тим, також має місце зворотній вплив Державного бюджету на економіку країни: суттєві зміни певних макроекономічних показників стають причиною збільшення або зменшення надходжень, видатків, дефіциту державного бюджету, значні дисбаланси між доходами та видатками у бік значного зростання останніх унеможливають виконання державою запланованих заходів щодо розвитку соціально-економічної сфери.

Мета роботи: є визначення джерел наповнення доходної та особливостей здійснення видаткової частини Державного бюджету України в процесі його формування та виконання, як інструментів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Реалізація означеної мети дослідження передбачала постановку і вирішення наступних завдань:

- визначити сутність державного бюджету, його основні функції та завдання;
- окреслити роль державного бюджету в соціально-економічному розвитку країни;
- з'ясувати засади формування та виконання державного бюджету;

- проаналізувати сучасний стан та особливості розвитку державного бюджету України;
- визначити залежність державного бюджету від соціально-економічних факторів розвитку країни;
- запропонувати шляхи вирішення проблем, які виникли в останні роки в бюджетному процесі в Україні.

При написанні конкурсної роботи були використані загальноекономічні та специфічні методи, а саме: методи фінансового аналізу, синтезу, порівняння, статистичні, економіко-математичні, системний підхід. Конкурсна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Роль Державного бюджету в соціально-економічному розвитку країни

Мегарівень – рівень глобальної економіки	На даному рівні бюджет виступає показником фінансової стабільності країни, забезпечує конкурентоспроможність та сприяє її інвестиційній привабливості, визначає стратегічні напрями розвитку держави, сприяє управління державним боргом.
Макрорівень – рівень національної економіки	Державний бюджет України забезпечує розвиток базових галузей економіки, фінансової та податкової системи, регулює процес інфляції, виступає індикатором реалізації програм економічного та соціального розвитку держави, впливає на відтворювальні процеси в економіці, дає можливість прогнозувати значення макрофінансових показників
Мезорівень – міжрегіональний рівень	На цьому рівні відображає баланс розвитку регіонів, забезпечує зворотний зв'язок центральної вертикалі; регулює і контролює міжбюджетні трансферти, впливає на процес проведення регіональної політики, забезпечує вирішення проблемних питань регіонів
Мікрорівень – рівень підприємств, установ і організацій	Державний бюджет виконує фіскальну функцію центрального рівня прямого та зворотного зв'язку, створює сприятливі умови для бізнесу, забезпечує стабільність функціонування підприємств державної форми власності та контролює видатки, необхідні для їх життєдіяльності
Нанорівень – рівень індивідуумів	Державний бюджет України забезпечує соціальний захист населення, забезпечує економічну безпеку країни, впливає на економічну поведінку населення, впливає на системне оновлення суспільних відносин, сприяє успішній реалізації інфраструктурних проектів

Джерело: побудовано на основі [11]

ДОДАТОК Б

**Видатки Державного бюджету України за функціональною класифікацією,
млн грн**

	2015	2016	2017	2018	2019
Загальнодержавні функції	103 116,70	118 049,30	142 492,70	162 958,10	168 194,40
Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансова та зовнішньополітична діяльність	13689,50	17213,00	25533,80	38622,50	34458,60
з них:					
фінансова та фінансова діяльність	6480,00	7696,70	11040,00	15376,40	15426,50
зовнішньополітична діяльність	2726,70	3117,70	4233,80	4707,10	4126,30
Інші загальні функції державного управління	1691,00	2026,60	2558,40	3551,60	4896,00
з них:					
загальнодержавне планування та статистика	644,50	767,50	1215,00	1939,90	3130,50
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління	3114,90	2888,80	3827,60	5162,30	5299,80
Проведення виборів та референдумів	116,00	126,80	106,80	180,60	4 292,40
Обслуговування боргу	84505,40	95794,20	110456,10	115431,20	119247,60
Оборона	52005,20	59350,80	74346,20	97024,10	106627,80
Громадський порядок, безпека та судова влада	54643,40	71670,40	87850,50	116875,90	142389,80
Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона кордону	28451,60	39277,20	40972,00	53672,80	67261,90
Протипожежний захист та рятування	4624,90	6044,20	8699,50	11048,50	14632,50
Судова влада	5070,10	7098,70	9660,90	15088,60	18499,30
Кримінально-виконавча система	3047,50	3620,80	4640,90	6600,00	7271,50

Продовження таблиці

	2015	2016	2017	2018	2019
Діяльність у сфері безпеки держави	5770,00	7668,90	10101,90	12520,40	15898,40
Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді	2982,50	3124,60	5656,90	7175,50	7361,00
Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади	4561,00	4673,80	8046,20	10770,20	11358,60
Економічна діяльність	37135,40	31422,30	47000,10	63600,90	72363,70
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	640,10	1436,40	2524,60	3487,10	3676,10
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	4732,90	4372,80	11072,40	13757,30	13968,20
Паливно-енергетичний комплекс	1889,60	2200,40	2765,20	3444,00	4260,60
з них:					
вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	1763,50	2029,50	2535,50	3059,20	3903,70
Інша промисловість та будівництво	275,20	368,60	1 641,80	3634,20	2820,90
з них:					
обробна промисловість	-	-	1266,10	3098,80	2282,40
будівництво	122,30	130,00	221,60	335,40	371,60
Транспорт	23104,20	15335,20	20575,10	27952,50	36766,80
з них:					
дорожнє господарство	22909,50	15090,80	20165,00	27366,50	35892,40
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	124,30	119,30	196,80	271,60	289,40
Інші галузі економіки	5070,10	5598,30	5935,70	7983,00	7854,60
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	834,60	1 009,80	1410,70	1520,50	1398,40
Інша економічна діяльність	464,40	981,50	877,8	1550,80	1328,60

Продовження таблиці

	2015	2016	2017	2018	2019
Охорона навколишнього природного середовища	4053,00	4771,60	4739,90	5241,20	6317,60
Запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища	3331,50	4054,80	3651,10	3660,80	4774,10
Збереження природно-заповідного фонду	53,90	209,60	361,6	420,00	501,70
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища	81,30	84,80	104,30	130,40	197,50
Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища	586,20	422,50	622,80	1029,90	844,30
Житлово-комунальне господарство	21,50	12,50	16,90	296,90	108,00
Охорона здоров'я	11450,40	12464,60	16729,40	22618,00	38566,60
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	665,90	1167,10	1323,50	149,60	162,20
Лікарні та санаторно-курортні заклади	4473,60	4757,40	6102,40	7296,70	8219,60
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	1110,00	1162,50	1424,60	1583,40	1703,30
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я	412,00	354,30	389,90	482,10	514,50
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	4788,90	5023,20	7489,00	13106,20	27966,90
Духовний та фізичний розвиток	6619,20	4958,90	7898,10	10107,10	9967,00
Фізична культура і спорт	3647,50	1410,70	2385,00	2869,10	2869,80
Культура та мистецтво	1804,40	2012,00	3952,10	5257,00	5319,80
Засоби масової інформації	1108,90	1483,70	1440,60	1496,80	1631,70
Освіта	30185,70	34826,50	41297,30	44324,30	51656,60
Загальна середня освіта	187,70	196,90	284,00	402,00	389,10

Продовження таблиці

	2015	2016	2017	2018	2019
Професійно-технічна освіта	124,60	130,40	192,50	283,60	356,00
Вища освіта	27952,20	31876,80	34616,70	36689,60	43035,90
Післядипломна освіта	589,60	677,00	884,80	999,50	1113,90
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	92,90	141,80	283,30	326,10	431,20
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	262,20	352,80	405,50	803,10	1055,20
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	677,60	804,20	1070,30	1231,60	1289,50
Інші заклади та заходи у сфері освіти	204,00	539,10	3560,40	3588,90	3985,90
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103700,90	151961,50	144478,90	163865,60	218628,60
Соціальний захист на випадок непрацездатності	1250,50	1472,60	2062,10	1731,10	2740,90
Соціальний захист пенсіонерів	94811,60	142586,20	133458,60	150091,00	182270,10
Соціальний захист ветеранів війни та праці	942,90	1293,70	1452,20	1418,80	1444,70
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	30,50	42,20	72,90	113,10	136,70
Допомога у вирішенні житлового питання	1434,50	1351,30	1633,10	3830,50	25548,30
Соціальний захист інших категорій населення	5073,80	5107,20	5653,00	6233,30	6221,40
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	16,60	16,30	21,50	31,60	30,50
Інша діяльність у сфері соціального захисту	82,10	51,10	125,50	416,30	235,90
Разом видатків	402931,40	489488,50	566850,10	686912,10	814820,10
Міжбюджетні трансфери	173980,00	195395,30	272602,90	298939,70	260302,00
Всього видатків	576911,40	684883,70	839453,00	985851,80	1075122,10
Кредитування	2950,90	1661,60	1870,90	1514,30	4216,50

Продовження таблиці

	2015	2016	2017	2018	2019
Перевищення видатків над доходами (дефіцит)	45167,50	70262,10	47882,10	59251,10	80993,70

Продовження додатку Б

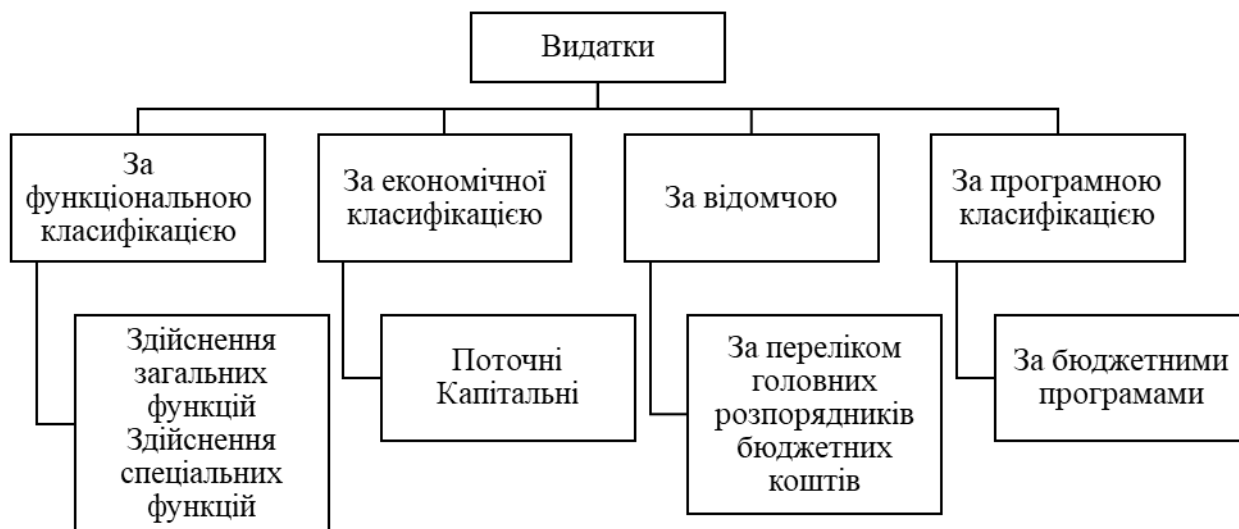

Рис. Б.1 Класифікаційні ознаки видатків Державного бюджету України

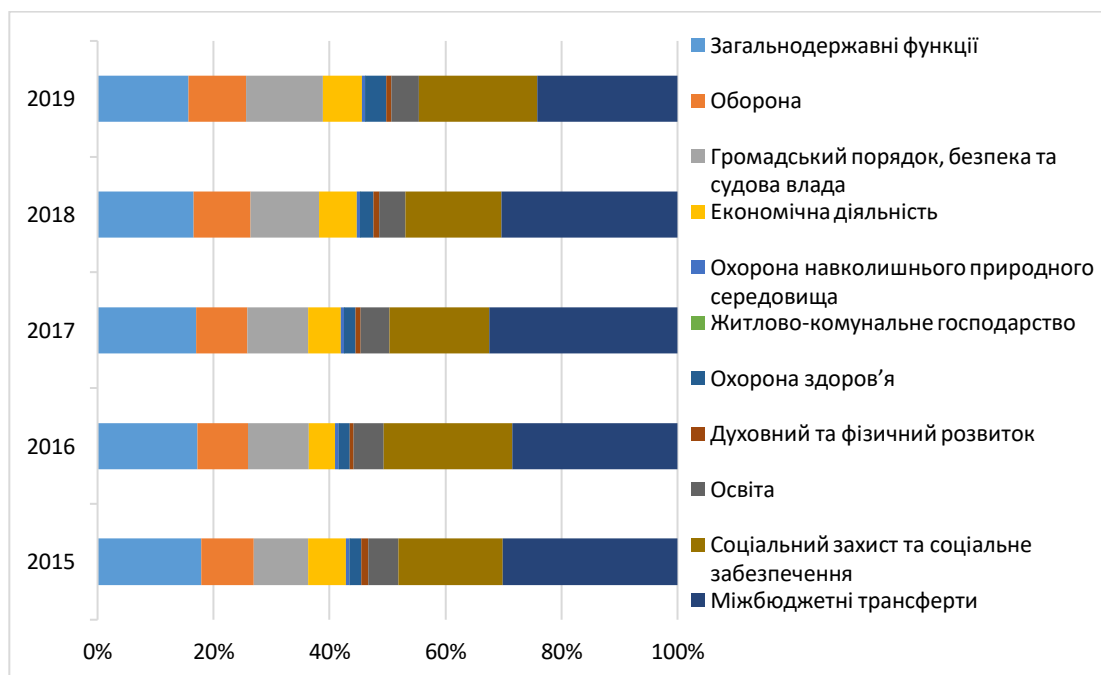

Рис. Б.2. Структура видатків Державного бюджету України, %

ДОДАТОК В

**Видатки Державного бюджету України за економічною класифікацією, млн
грн**

	2015	2016	2017	2018	2019
ПОТОЧНІ ВИДАТКИ	559 429,40	658 248,60	798 597,70	916 046,30	998 933,50
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	79 854,60	105 351,40	134 779,90	171 258,50	210 073,10
Використання товарів і послуг	87 324,10	95 827,70	122 111,90	157 552,40	182 058,80
Обслуговування боргових зобов'язань	86 808,40	97 374,50	111 480,20	116 297,30	119 933,80
Обслуговування внутр. боргових зобов'язань	60 054,20	64 148,20	73 046,40	74 975,60	74 269,70
Обслуговування зовн. боргових зобов'язань	26 754,10	33 226,20	38 433,70	41 321,70	45 664,10
Поточні трансфери	183 093,60	199 606,40	274 740,80	297 695,20	255 326,70
Соціальне забезпечення	104 051,70	153 282,50	148 982,10	166 624,80	223 458,30
Виплата пенсій і допомоги	95 882,20	143 764,60	134 649,70	151 244,50	182 885,90
Стипендії	43,30	44,00	3 932,20	3 791,00	3 715,70
Інші виплати населенню	8 126,20	9 473,80	10 400,20	11 589,30	36 856,70
Інші поточні видатки	18 297,00	6 806,10	6 503,10	6 618,20	8 082,70
КАПІТАЛЬНІ ВИДАТКИ	17 482,00	26 635,10	40 855,30	69 805,50	76 188,60
Придбання основного капіталу	11 619,80	15 044,40	18 532,70	32 673,20	30 867,70
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	4 602,30	9 139,30	7 620,30	11 831,50	12 647,80
Капітальне будівництво (придбання)	2 613,70	2 400,80	4 714,40	12 122,60	8 233,60

Продовження таблиці

	2015	2016	2017	2018	2019
Капітальний ремонт	678,10	1 135,30	2 196,00	3 208,80	3 888,20
Реконструкція та реставрація	2 111,80	1 963,30	2 726,60	4 151,40	4 356,40
Створення державних запасів і резервів	332,50	106,20	527,70	589,20	140,00
Придбання землі та нематеріальних активів	1 281,50	299,50	747,60	769,80	1 601,80
Капітальні трансфери	5 862,20	11 590,70	22 322,60	37 132,30	45 320,90

Продовження додатку В

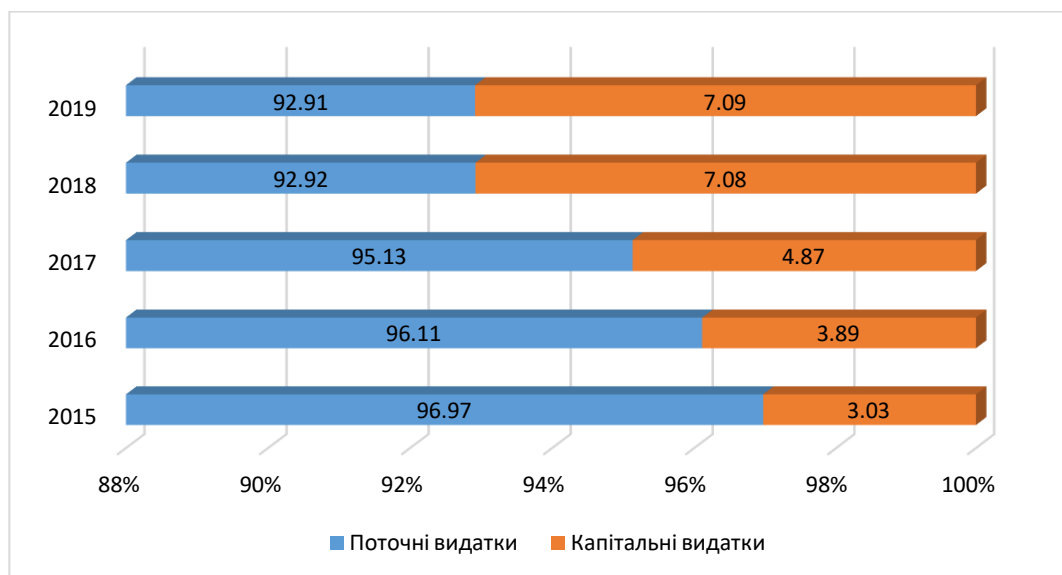

Рисунок 2.6. Структура видатків ДБУ за економічною класифікацією, %

Продовження додатку В

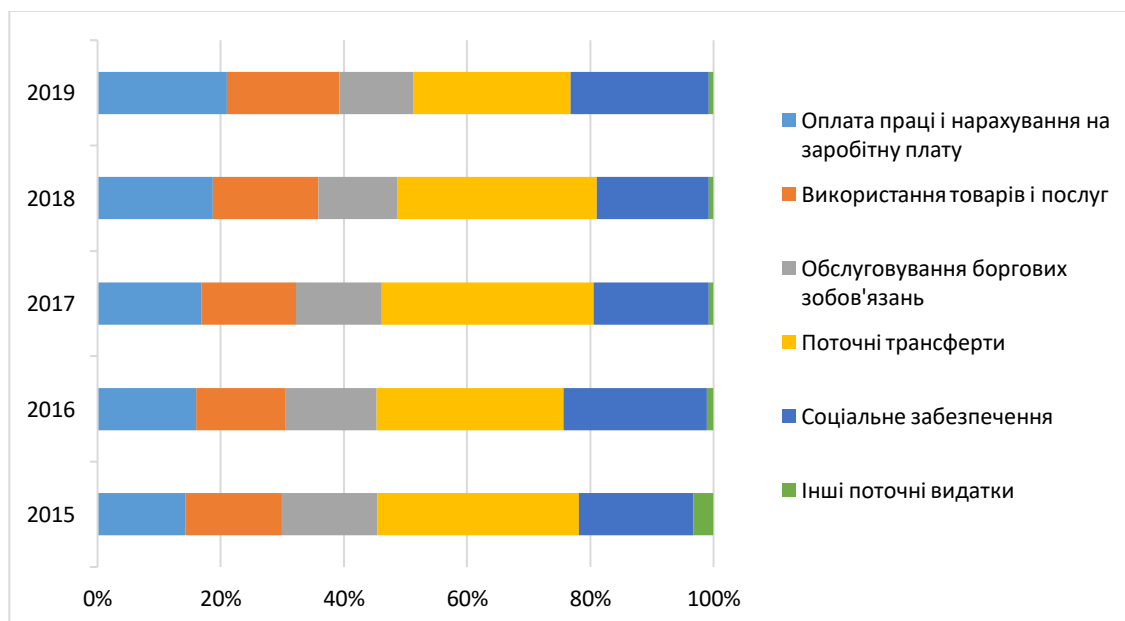

Рисунок 2.7. Структура поточних видатків ДБУ, %

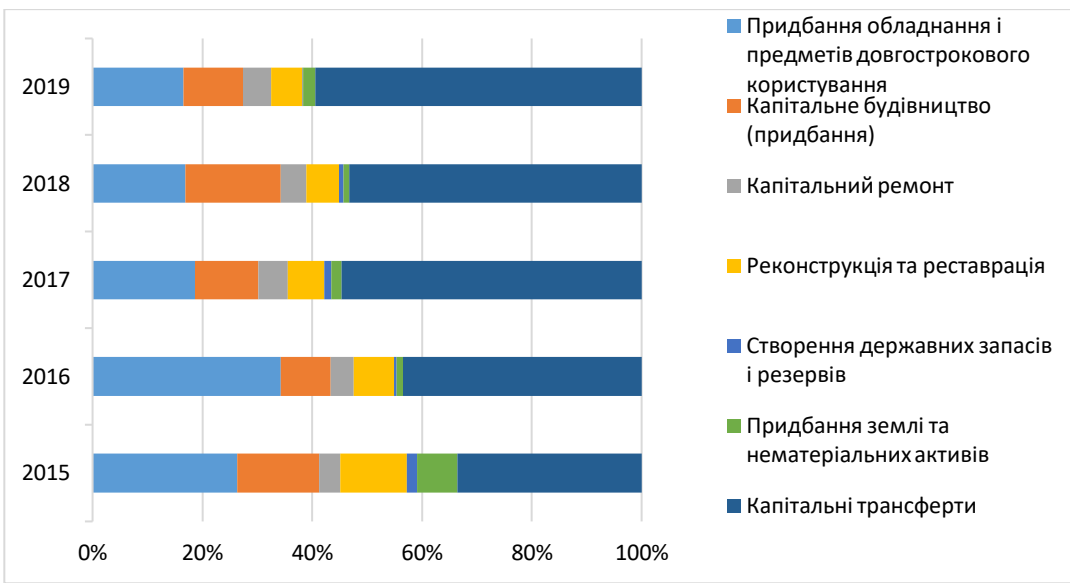

Рисунок 2.8. Структура капітальних видатків ДБУ, %

ДОДАТОК Г

Вхідні дані для розрахунку кореляційної матриці залежностей між доходами Державного бюджету та соціально-економічними факторами, що впливають на них

	Доходи, млн грн	ВВП, млн грн	Чисельність, тис осіб	Безробітне населення, тис осіб	Середньомісячна зп, грн	Доходи населення, млн грн	Кількість підприємств, од	Обсяг реалізованої продукції, млн грн
2012	346 054,00	1 459 096	45 453,30	1 589,80	3041	1457864	1600304	4563794,77
2013	339 226,90	1 522 657	45 372,70	1 510,40	3282	1548733	1722251	4437326,06
2014	357 084,20	1 586 915	45 245,90	1 847,60	3480	1516768	1932325	4608978,08
2015	534 694,80	1 988 544	42 759,70	1 654,70	4195	1772016	1974439	5716431,04
2016	616 283,20	2 385 367	42 590,90	1 678,20	5183	2051331	1865631	6877077,36
2017	793 441,90	2 983 882	42 414,90	1 698,00	7104	2652082	1805144	8467031,96
2018	928 114,90	3 560 596	42 216,80	1 578,60	8865	3248730	1839672	10148847,23
2019	998 344,90	3 974 564	41 983,60	1 487,70	10497	3744060	1941701	10725442,97

ДОДАТОК Г

Вхідні дані для розрахунку кореляційної матриці залежностей між видатками Державного бюджету та соціально-економічними факторами, що впливають на них

	Видатки, млн грн	Чисельність, тис осіб	Безробітне населення, тис осіб	Кількість пенсіонерів, тис осіб	ВВП, млн грн	Капітальні інвестиції за рах Держбюджету, млн грн
2012	395 682	45 453,30	1 589,80	13820,5	1 459 096	16288,3
2013	403 456	45 372,70	1 510,40	13639,7	1 522 657	6174,9
2014	430 218	45 245,90	1 847,60	13533,3	1 586 915	2738,7
2015	576 911,40	42 759,70	1 654,70	12147,2	1 988 544	6919,5
2016	684 883,70	42 590,90	1 678,20	12296,5	2 385 367	9264,1
2017	839 453,00	42 414,90	1 698,00	11956,2	2 983 882	15295,2
2018	985 851,80	42 216,80	1 578,60	11725,4	3 560 596	22814,1
2019	1 075 122,10	41 983,60	1 487,70	11334,7	3 974 564	30834,5

ДОДАТОК Д

Кореляційна матриця між доходами ДБУ та соціально-економічними факторами

	<i>Доходи, млн грн</i>	<i>ВВП, млн грн</i>	<i>Чисель ність, тис осіб</i>	<i>Безробі тне населенн я, тис осіб</i>	<i>Середнь омісячна зп, грн</i>	<i>Доходи наसे лення, млн грн</i>	<i>Кіл-ть суб'єкті в госп., од</i>	<i>Обсяг реаліз. прод., млн грн</i>
Доходи, млн грн	1							
ВВП, млн грн	0,994	1						
Чисельність, тис осіб	-0,901	-0,859	1					
Безробітне населення, тис осіб	-0,336	-0,366	0,177	1				
Середньоміся чна зп, грн	0,981	0,995	-0,813	-0,394	1			
Доходи населення, млн грн	0,977	0,993	-0,801	-0,427	0,999	1		
Кількість суб'єктів господ., од	0,405	0,396	-0,562	0,310	0,380	0,357	1	
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	0,995	0,997	-0,861	-0,359	0,990	0,988	0,362	1

Джерело: побудовано автором з використанням даних [22; 23]

ДОДАТОК Е

Кореляційна матриця між видатками ДБУ та соціально-економічними факторами

	<i>Видатки, млн грн</i>	<i>Чисельність, тис осіб</i>	<i>Безробітне населення, тис осіб</i>	<i>Кількість пенсіонерів, тис осіб</i>	<i>ВВП, млн грн</i>	<i>Капітальні інвестиції за рах Держбюджету, млн грн</i>
Видатки, млн грн	1					
Чисельність, тис осіб	-0,891	1				
Безробітне населення, тис осіб	-0,336	0,177	1			
Кількість пенсіонерів, тис осіб	-0,934	0,984	0,237	1		
ВВП, млн грн	0,997	-0,859	-0,366	-0,912	1	
Капітальні інвестиції за рах Держбюджету, млн грн	0,818	-0,568	-0,621	-0,643	0,841	1

Джерело: побудовано автором використанням даних [22; 23]